

Όταν η δικαιοσύνη δεν είναι τυφλή (Χορήγηση ασύλου για πολιτιστικούς λόγους)

της Νίκης Καλτσόγια-Τουρναβίτη*

I. Το τέλος του αιώνα μας, εκτός από τα μεγάλα επιτεύγματα του πνεύματος της επιστήμης και της τεχνολογίας, κλείνει με μια κραυγή απελπισίας, που προέχεται από εκατομμύρια καταπιεσμένους ανθρώπους, για λόγους πολιτικούς, οικονομικούς, φυλετικούς, θρησκευτικούς, εθνικιστικούς. Κραυγή που παίρνει τη μορφή σύγχρονης *Εξόδου*, με τις ατέλειωτες ανθρώπινες ορδές που κουβαλούν τα ράκη και τη δυστυχία τους σε αναζήτηση της ελπίδας για μια ανθρωπινότερη ζωή και τύχη.

Αυτό το μαζικό κίνημα φυγής προς τους επίγειους παραδείσους δεν είναι πια κάτι που δε μας αφορά. Βρίσκεται στο κέντρο της καθημερινής μας πληροφόρησης από όλα τα μέσα ενημέρωσης και το πρόβλημα γίνεται καθολικό, και όχι μόνο γιατί χτύπησε και τη δική μας πόρτα, αλλά γιατί έχει γίνει, ή πρέπει να γίνει, συνείδηση, ότι η μοίρα του κόσμου στον πλανήτη μας είναι κοινή και σαν τέτοια πρέπει να χαράξει νέους δρόμους πολιτικής και κατανόησης των προβλημάτων.

II. Αναμφισβήτητα, η Διεθνής Κοινότητα ήδη από τη δεκαετία του '20 προσπάθησε να θέσει υποχρεωτικούς κανόνες για την αντιμετώπιση των προσφύγων. Η Διεθνής Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων του Ιουλίου του 1951, με την οποία θεσπίζονται ειδικές ρυθμίσεις για την αναγνώριση θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών σε πρόσφυγες, που στηρίζονται στην αναγκαία αλληλεγγύη μεταξύ των εθνών, ορίζει στο πρώτο της άρθρο ως «πρόσφυγα» το πρόσωπο, εκείνο το οποίο, συνεπεία γεγονότων που επήλθαν πριν από την 1η Ιανουαρίου 1951 και δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται έξω από τη χώρα της οποίας έχει την ιθαγένεια και δε μπορεί ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να βρίσκεται υπό την προστασία της ή, εάν δεν έχει κάποια ιθαγένεια και βρίσκεται, εξαιτίας τέτοιων γεγονότων, έξω από τη χώρα στην οποία συνήθως διέμενε, δε μπορεί ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει στη χώρα της προηγούμενης διαμονής του.

Αν και θεσπίστηκαν και νεότερες ρυθμίσεις για το θέμα των προσφύγων τόσο σε διεθνές, περιφερειακό, όσο και εθνικό επίπεδο, η Διεθνής Σύμβαση το 1951 αποτελεί το θεμέλιο της προστασίας των προσφύγων και της αναγνώρισης σ' αυτούς δικαιώματος

χορήγησης ασύλου. Από την εφαρμογή των κανόνων αυτών έχει διαμορφωθεί μια διεθνής πρακτική, η οποία, όμως, ύστερα από τα παλιροϊκά κύματα των προσφύγων στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και της Βορείου Αμερικής κυρίως, γίνεται διαρκώς και περισσότερο περιοριστική για την αναγνώριση δικαιώματος ασύλου σε άτομα με ξένη ιθαγένεια ή ανιθαγενή. Ακόμα και χώρες με μεγάλη ανοχή για τους πρόσφυγες, κάτω από την πίεση λαϊκών αιτημάτων για «περιορισμό των ξένων, που τρώνε το ψωμί τους και αλλοιώνουν την εθνική τους κοιλτούρα και ταυτότητα», παίρνουν διαρκώς και σκληρότερα μέτρα. Τα ακραία νεοναζιστικά φαινόμενα στη Γερμανία, με τους εμπρησμούς κατοικιών μεταναστών, με την ανοχή, όπως καταγγέλλεται, της αστυνομίας, αλλά και τα νέα νομοθετικά μέτρα στις χώρες της Ενωμένης Ευρώπης, που τείνουν να τη μεταβάλλουν σε «γκέτο», είναι η απτή απόδειξη αυτού του κλίματος.

Και βέβαια, η δικαιοσύνη καλείται από τη μια να εφαρμόσει τους κανόνες για τη χορήγηση ασύλου και από την άλλη να περιορίσει, όσο το δυνατόν, τις ευνοϊκές για το αίτημα αυτό αποφάσεις: Έτσι, το βάρος πέφτει κυρίως στην απόδειξη του «καλά θεμελιωμένου φόβου» δίωξης που έχει υποστεί ένα πρόσωπο ή στην απόδειξη ότι έχει «σοβαρούς λόγους» να φοβάται ότι θα υποστεί δίωξη επανερχόμενο στη χώρα του. Τόσο υπο-

κειμενικά, όσο και αντικειμενικά στοιχεία προσδιορίζουν το εάν και κατά πόσον υπάρχουν «καλά θεμελιωμένοι λόγοι». Οι λόγοι οι οποίοι κυρίως νομιμοποιούν τη χορήγηση ασύλου είναι οι πολιτικοί και οι θρησκευτικοί, ενώ δεν λαμβάνονται υπόψη οι οικονομικοί και πολύ δύσκολα οι σε ευρύτερη έννοια κοινωνικοί λόγοι.

III. Μέσα σ' αυτό το εξαιρετικά αρνητικό κλίμα για τους ξένους, τους πρόσφυγες, αξίζει ν' αναφέρουμε μια μοναδική μέχρι τώρα, τουλάχιστον για τις Ηνωμένες Πολιτείες, περίπτωση χορήγησης ασύλου για *πολιτιστικούς λόγους*.

Στο τεύχος της 21 Μαρτίου αυτού του έτους του περιοδικού TIME δημοσιεύθηκε ένα άρθρο της Σωφρονίας Σκοτ Γκρέγκορη, με τίτλο: «Με κίνδυνο ακρωτηριασμού» και υπότιτλο «Αποτελεί ο φόβος μιας γυναίκας για "περιτομή" λόγο για χορήγηση ασύλου στις ΗΠΑ;». Το άρθρο αναφερόταν στην ιστορία μιας φτωχής γυναίκας από τη Νιγηρία, της Λύδιας Ολουλόρο, η οποία είχε ελθεί στην Αμερική για να παντρευτεί ένα συμπατριώτη της μετανάστη εκεί. Από το γάμο τους απέκτησαν δύο κορίτσια —το ένα 6 και το άλλο 5 ετών σήμερα. Ο γάμος όμως κλονίστηκε και η υπόθεση διαζυγίου έφθασε στα δικαστήρια. Επειδή ο σύζυγος της γυναίκας στη διάρκεια του γάμου τους δεν είχε κάνει αίτηση για να της χορηγηθεί άδεια παραμονής στη χώρα αυτή, μετά τη

* Η κ. Νίκη Καλτσόγια-Τουρναβίτη είναι Αναπλ. Καθηγ. Συνταγμ. Δικαίου, του Παντείου Πανεπιστημίου και μέλος Δ.Σ. του Σ.Δ.Γ.

διάλυση του γάμου της έπρεπε να την εγκαταλείψει και να ξαναγυρίσει στην πατρίδα της. Και εδώ αρχίζει το δράμα:

Η Ολουόρο δεν ήθελε ν' αφήσει τα δυο μικρά κορίτσια της πίσω, κοντά σ' ένα βάνουσο πατέρα, όπως ισχυριζόταν. Πώς όμως μπορούσε να τα πάρει μαζί της σ' ένα βάνουσο πολιτισμό, αφού στη χώρα της, τη Νιγηρία, ήταν σίγουρο ότι τα παιδιά της θα υποβάλλονταν σε ακρωτηριασμό των γεννητικών τους οργάνων, όπως είναι συνήθεια του τόπου αυτού, όχι μόνο για τα φτωχά αλλά και για τα κορίτσια εύπορων και μορφωμένων οικογενειών, που γίνεται είτε κατά τη βρεφική ή την παιδική ηλικία; Περίπου 25 χώρες στην Αφρική ακολουθούν την παράδοση του ακρωτηριασμού των γεννητικών οργάνων των γυναικών, ενώ οι χώρες αυτές εφαρμόζουν νομικές δεσμεύσεις γι' αυτούς που αντιστρατεύονται αυτήν την παράδοση, που τις στηρίζουν σε θρησκευτικές πίστεις και στην πατριαρχική κυριαρχία. Αφαιρούνται τα εξωτερικά γνωρίσματα του γυναικείου φύλου, «γιατί τα εκ φύσεως εξογκώματα θεωρούνται αντισθητικά "όπλα" της πόρνης». Η έκταση εξάλλου του ακρωτηριασμού αυτού διαφέρει από χώρα σε χώρα, αλλά και από φυλή σε φυλή. Και όπως είναι επόμενο; οι επεμβάσεις αυτές έχουν άμεσες επιπτώσεις όχι μόνο στη σεξουαλική συμπεριφορά, αλλά και σοβαρούς κινδύνους για την ίδια την υγεία των γυναικών. Ας σημειωθεί ότι η παράδοση αυτή δεν ακολουθείται μόνο σε χώρες του Τρίτου Κόσμου, αλλά και σε χώρες που κάτοικοι αυτών έχουν μεταναστεύσει. Αναφέρονται οι Ηνωμένες Πολιτείες και μόνο η Πολιτεία της Νέας Υόρκης απαγόρευσε με διάταγμα, στις αρχές του χρόνου, αυτές τις πρακτικές.

Η υπόθεση αυτή, που επρόκειτο να δικάσθει από το αρμόδιο για τους πρόσφυγες Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών στις 23 Μαρτίου, βρισκόταν στο κέντρο μιας πολύπλευρης αντιδικίας: Συγκρούονται τα δικαιώματα του πατέρα πάνω στα παιδιά, το αίτημα της Ολουόρο για σεβασμό της προσωπικότητας και, κυρίως, της υγείας των παιδιών της, τα επιχειρήματα των αμερικανίδων φεμινιστριών, που έβλεπαν σ' αυτήν την υπόθεση την ευκαιρία να κερδίσουν, και μάλιστα με δύναμη δεδικασμένου, την αναγνώριση ενός νέου δικαιώματος που να στηρίζεται στην κοινωνική καταπίεση της γυναίκας από το ανδρικό κατεστημένο, αλλά και οι αντιλήψεις πολ-

λών διανοούμενων γυναικών προερχομένων από χώρες με την παράδοση αυτή, οι οποίες διακήρυτταν ότι ο ακρωτηριασμός δεν αποτελεί βλάβη. «Είναι προσωπική, πολιτιστική υπόθεση, που γίνεται από αγάπη στα νέα παιδιά και όχι ένα αποτρόπαιο είδος πατριαρχικής καταπίεσης». Και βέβαια, ανάμεσα σ' αυτά και το συμφέρον των Ηνωμένων Πολιτειών, που με πιέσεις που ασκούσε παρασηνιακά το Στέιτ Ντιπάρτμεντ, προσπαθούσε να αποδείξει ότι οι λόγοι που πρόβαλε η Ολουόρο ήταν ένα νομικό τέχνασμα, γιατί δεν ήταν υποχρεωμένη να κατοικήσει στο τμήμα της Νιγηρίας, όπου ο ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων αποτελούσε την παράδοση, αλλά σε άλλο τμήμα της χώρας αυτής. Κι αυτό, γιατί ήθελε ν' αποφύγει να δημιουργηθεί ένα νέο δεδικασμένο ή μια νέα κατηγορία «πολιτιστικού ασύλου».

Την κατάληξη αυτής της μοναδικής, κατά τη γνώμη μου τουλάχιστον, υπόθεσης αναζήτησα από το ίδιο το περιοδικό TIME, το οποίο σε επιστολή της υπεύθυνης του Γραφείου Εκδόσεών του, Μάριαν Πάουερς, της 26 Σεπτεμβρίου, με πληροφόρησε ότι στη Λύδια Ολουόρο χορηγήθηκε άσυλο στις Ηνωμένες Πολιτείες με μια «δικαστική απόφαση ορόσημο» (landmark), η οποία για πρώτη φορά καθιέρωσε τον ακρωτηριασμό των γεννητικών οργάνων της γυναίκας ως λόγο που νομιμοποιεί τη χορήγηση ασύλου, γιατί εκφράζει προσβολή ανθρώπινου δικαιώματος.

VI. Για την ιστορία του θέματος αυτού, θα πρέπει ν' αναφέρουμε ότι η τελευταία έκθεση του Στέιτ Ντιπάρτμεντ για τα ανθρώπινα δικαιώματα περιλαμβάνει, μεταξύ των προσβολών τους, και την κακομεταχείριση των γυναικών. Η Πατ Σρέντερ, αντιπρόσωπος του Κολοράντο στη Βουλή των ΗΠΑ, που αγωνίστηκε γι' αυτήν την αναγνώριση, δήλωνε: «Μέχρι τώρα θα μπορούσες νά κάψεις, να βασανίσεις ή ν' ακρωτηριάσεις μια γυναίκα και ποτέ δε μέτραγε. Επιτέλους, τους κάναμε να δουν ότι η κακομεταχείριση των γυναικών είναι ένα θέμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και όχι μια πολιτιστική υπόθεση». Εξάλλου, στην Παγκόσμια Διάσκεψη του Καΐρου, τον προηγούμενο μήνα, που έγινε υπό την αιγίδα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τον Πληθυσμό και την Ανάπτυξη, συζητήθηκαν πολλά θέματα που αφορούν τη γυναίκα και τη θέση της στην κοινωνία. Αλλά το 20ετές πρόγραμμα για τη συγκράτηση της

παγκόσμιας πληθυσμιακής έκρηξης που καταρτίστηκε, αν και αναγνωρίστηκε ότι όλοι δικαιούνται να απολαμβάνουν «μια κατάσταση πλήρους φυσικής πνευματικής και κοινωνικής ευημερίας», το μεγάλο αυτό θετικό βήμα αποτελεί πρόγραμμα που δε δεσμεύει, «αλλά εξαρτάται για την πραγματοποίησή του από το συναίσθημα ευθύνης και αλληλεγγύης που θα δείξει κάθε χώρα» (Α. Οικονομίδη, από το «Βήμα» της 18.9.94). Και στο θέμα αυτό οι διαφορές στην οικονομική και κοινωνική και πολιτισμική ανάπτυξη μεταξύ των χωρών του κόσμου δείχνουν πόσο μακριά βρίσκεται ακόμα η ισότητα και ο σεβασμός της αξιοπρέπειας των γυναικών. Γιατί τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδέονται αχώριστα με τις συγκεκριμένες κοινωνικές, πολιτικές, ιστορικές και άλλες προϋποθέσεις που υπάρχουν σε κάθε λαό.

Να γιατί η απόφαση αυτή για την περίπτωση μιας *ασήμαντης γυναίκας* αποτελεί *ορόσημο, μνημείο δικαιουσύννης και σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, που όχι μόνο τιμά την Αμερικανική Δικαιοσύνη, η οποία άλλωστε σε όλη την ιστορική της πορεία έχει να επιδείξει παραδείγματα υψηλού ήθους, με αποφάσεις-σταθμούς στην ιστορία της χώρας αυτής, αλλά κυριολεκτικά ανοίγει νέους ορίζοντες για τα δικαιώματα της γυναίκας και του ανθρώπου. Και βέβαια, η υπόθεση της Λύδιας Ολουόρο, δεν θα κερδιζόταν χωρίς την συμπαράσταση των αμερικανίδων φεμινιστριών.

Έχει γραφτεί, ήδη από το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, ότι το ξεσηκωμα του «*ασήμαντου ανθρώπου*» για δικαιώματα και ελευθερίες, που εκφράστηκε με την Οικουμενική Διακήρυξη, συγκαταλεγόταν μεταξύ των μεγάλων επαναστάσεων της εποχής μας. Αλλά σ' αυτή την «επανάσταση του ασήμαντου ανθρώπου» το γυναικείο κίνημα έφερε και έναν ακόμα πιο ασήμαντο άνθρωπο στο προσκήνιο της ιστορίας: *Τη γυναίκα*. «*Η αποκάλυψη της άγνοιάς μας*», δήλωνε στη Διάσκεψη του Καΐρου η *Αζίζα Χουσεΐν*, επικεφαλής των κινημάτων για τον οικογενειακό προγραμματισμό και τα γυναικεία δικαιώματα από τη δεκαετία του '60, «*είναι το πιο επαναστατικό πράγμα που συμβαίνει σήμερα*».

Ποιος είπε πως δεν υπάρχει ελπίδα; Ποιος είπε πως ο αγώνας για τα δικαιώματα του ανθρώπου, τα δικαιώματα της γυναίκας τελειώσε;